Om Statsförfattningen och Krigsväsendet hos de fordna Svear och Göther.

Akademisk Afhandling,

som,

med Filosofiska Fakultetens samtycke

och under inseende af

Historiarum Professorn

EBBE SAM. BRING,

kommer att,

för Filosofiska Doktorsgraden,

offentligen försvaras

å Kongl. Akademien den 13 Junii 1832

af

P. D. RUDELIUS,

Östgöthe.

ACAD. LUGD.BAT. BIBL.

VIII. St.

LUND, 1832,

tryckt i Akademiska Boktryckeriet.

Kongl. Maj:ts Högtbetrodde Man,

Justitie-Rådet,

Kommendören af Nordstjerne Orden,

Högvälborne Grefve

Herr H. FR. STRÖMFELT

tillegnas med djupaste vördnad

denna Akademiska Afhandling

af

P. D. RUDELIUS

Andra Kapitlet.

Om landets allmänna indelning, i fordna tider.

Sverige var i äldsta tider deladt uti många *landskaper*, dessa uti *hundarer* eller *härader*, och häraderna i *tolftungar*. Hos Svearna brukades icke ordet härad, utan i stället *hundari*. Namnet synes ursprungligen hafva utmärkt ett antal af etthundrade frie och jordegande män med deras familjer, men sedermera kommit att beteckna det distrikt eller det stycke land, som innehades och beboddes af dessa husfäder; eller, med andra ord, indelningen uti hundarer och härader synes först hafva haft afseende på folket, men sedermera på landet. Emedlertid är uppenbart, att sedan benämningen blifvit öfverflyttad ifrån ett bestämdt antal husfäder eller bönder till den trakt, som af dem innehades, måste en olikhet emellan häraderna uppkomma, hvilken i tidernas längd blef af lätt begripliga orsaker allt större 8). Antalet af

8) Många exempel på en sådan olikhet finnas uti WGL. pag. 69. *horo þing lot skal skiptä.*

hundarer eller härader var uti de särskildta landskaperna olika, efter landskapernas olika vidd och beskaffenhet. De tre folkländernas namn, *Tiundaland*, *Attundaland* och *Fiädhrundaland*, synas betekna, att det första bestod af tio, det andra af åtta, och det tredje af fyra härader eller hundarer 9). Öfver hvarje land-

---

9) STURLESON (Yngl. Sagan. XXIX.) förklarar dessa namns uppkomst på ett helt annat sätt. Han berättar, att då Sviarnas konung Ane (som anses hafva lefvat uti fjerde århundradet efter Christi födelse) var mycket gammal, gjorde han för andra gången åt Odin ett stort offer *til långlífis ser* (att han måtte lefva länge) och offrade åt honom sin andra son. Odin svarade, att han skulle få lefva så länge, som han offrade åt honom en af sina söner hvart tionde år, och att han skulle gifva ett härad i sitt land namn efter hvarje sin sons tal, som han offrade åt Odin. Då han hade offrat sju af sina söner, lefde han ännu 10 vintrar, men kunde icke gå, utan blef buren på en stol. Då offrade han sin åttonde son, och lefde ännu 10 år, men låg alltid till sängs. Derefter offrade han sin nionde son, och lefde ännu 10 år, och diade af horn, såsom ett spädt barn. Då hade han ännu en son öfrig, och ville han äfven offra denne, samt gifva Odin Upsala och de härader, som ligga derintill, och låta kalla det *Tiundaland*. Men Sviarne hindrade honom derifrån, o. s. v. — Denna derivation är icke

skap, som vanligen kallades *land*, och, genom alliteration, ofta *land och lagsaga*, var en *Lagman* 10). Hos Götherna var öfver hvarje hä-

---

stort bättre, än då CICERO härleder *fides* ifrån *fieri* (de Offic. Lib. I. Cap. VII.) och då de Romerska juristerna derivera *divortium* ifrån *diversitas mentium*, *metus* ifrån *mentis trepidatio*, *mutuum* deraf att ex *meo* fit *tuum*, *testamentum* af *testatio mentis*, eller då en Tysk deriverade titeln *Bischoff* utaf *beissen* och *Schaf*. — Säkert är, att äfven lärde män voro, uti fordna tider, ganska svaga i frågor om ordens derivation.

10) STURLESON (Olof den Heliges S. LXXVI.) synes påstå, att Tiundaland och de öfriga folkländerna haft hvar sin Lagman. Likaledes säger han, att Westmannaland är detsamma som Fiaþryndaland. Hvad det förra angår, så kan af konung Birgers stadfästelse på Upl. L. och af Upl. L. Kon. B. I. pr. I. slutas, att de tre folkländerna haft en och samma Lagman, ehuru denne icke i äldsta tiderna kallades *Uplands lagman*, utan *Tiunda lagman* (a potiori sæpe fit denominatio). Men utaf Upl. L. Manh. B. XLIV. 5. samt XLV. blifver alldeles klart, att de tre folkländerna haft endast en lagman. Der skiljes emellan *hundari*, *folkland* och *lagsaga*. *Griper madher til hemulsmans innan hundaris, tha skal han hanum framkoma i säx nattum: Hundara mällum niu näter: Fulklanda mällum, fiughurtan näter: Laghsaghu mällum, thria wikur.* — Jfr Suderm.

rad en *Häradshöfdinge*. Men ehuru det är tämligen afgjordt, att härad och hundari betyda

---

L. Kon. B. I. — Väl är sant, att enligt Upl. L. Widhb. B. XVII. 10. 11. 12. och WML. B. B. L. *vädjades uti tvister om bosstadha skiäl ifrån Häradssyn under Folklandssyn.* Men i andra mål *vädjades under Lagman* (Upl. L. Thingm. B. X.) eller, såsom det äfven kallas, *under Land ok Laghman* (WML. Thingm. B. XXV.). Men af det nyligen åberopade stället af WML. (B. B L.) skulle man lättligen kunna falla på den tankan, att äfven Westmanland varit deladt uti folkländer. Beträffande Sturlesons uppgift, att Westmannaland skulle vara detsamma, som Fiaþryndaland, så har han deruti misstagit sig. Vidare märkes, att benämningen *folkland* visserligen förekommer hos Sturleson, ehuru icke i afseende på något af de tre folkländerna i Upland. Men då han omtalar Hakon Jarls krig med konung Ragnfred, säger han, att den förre *hefdi her af IV folclöndom* (hade här ifrån fyra folkländer). Olof Tryggv. S. XVIII. — Annars är bekant, att Norrige var deladt i *fylken. Þat er fylki kallat med Nordmönnum, er gera má af tolf skip allskipud af monnum oc vopnom, oc á hveriu skipi sextie manna edur siautije, sem Þà var sidur til.* Oddur Munck, p. anf. st. Cap. XLI. pag. 150. — Men detta öfverensstämmer icke med hvad som om Fylken säges i Hakon Adalstens Gule Tings Lov. I. Balken. Cap. 2. hos Paus, pag. 1—8, samt uti Landeværns B. Cap. 21. pag. 243. 244.

ett och detsamma 1), så förekommer dock ingenstädes uti våra gamla lagar och våra öfriga

---

1) Första stafvelsen af härad är *här*, hvilket betyder *hundrade man.* Se Resenii Edition af den prosaiska Eddan, Havniæ 1665. Annar Partur, om kenningar. Art. om *kappar*, *kiempur*, *Garpar heitur*, der detta läres: *madr*, heitir 1 hverr, *tæ* ef 2 eru. *Þorp* ef 3 eru. 4 eru *föruneyti*. *flockr* 5 menn. *sveit* ef 6 eru. 7 fylla *sögn*. 8 bera *ámælis* skor. *nautar* eru 9. *tigir* ef 10 eru. *ærir* eru 11. 12 eru *toglôd*. *Þys* eru 13. *ferd* eru 14. *fundr* er þat er 15 hittaz. *seta* eru 16. *sôkn* eru 17. *ærnir* þyckia ôvinir þeim 18 mætir. *neyti* hefr sà er 19 fylgir. *drôtt* eru 20. *Þegnar* eru 30. *fôlk* eru 40. *fylki* eru 50. *safnadr* eru 60. *sorvar* eru 70. *öld* eru 80. *her* er 100. *lydr* heitir landsfôlk. — *Hundari* åter kommer tydligen af gamla ordet *hundrad*, hundrade eller, rättare sagdt, etthundratjugo. Jfr Ihre, Gloss. II. pag. 920. ordet *Tolf*, och Lagerbring, Svea Rikes Historia, Del. I. pag. 464. — Orimlig och nästan löjlig är den derivation af ordet härad, som efter Vidalin anföres af Arnesen (p. anf. st. pag. 422.): "Hvad Ordets Oprindelse angaaer, da er det aabenbarlig sammensat af *her*, her hid, og *at*, til, for at tilkiendegive, at saadant Stykke Land henhörer, nu til eet fælles Tinglav, nu til et Bygdelavs Fælleskab, nu til den samme Vandledning, og nu igien til det samtlige Naboeskab paa Landet". — Om de åtskilliga betydelserna af ordet härad, se dersammastädes pag. 417—423.

historiska källor benämningen *hundarishöfdinge* 2). Vid de tillfällen, då de Göthiska lagarna tala om härad och häradshöfdinge, omnämna de Svenska hundari och i hvarje hundari tvenne domare, af hvilka dock endast en i sönder var förbunden att infinna sig vid hundaristinget 3).

Emedlertid nekas icke, att ordet härad äfven förekommer uti en vidsträcktare bemärkelse, så att det ofta betyder *den bebyggda, bebodda eller odlade delen af landet.* Ty det sät-

---

2) Således tager Jhre fel, då han (p. anf. st. I. pag. 931.) yttrar sig: *hundaris höfding est judex territorii.* Jfr Bring, de vet. Suecor. instit. pag. 89. 90. not. *x.*

3) Jfr de uti I. Gloss. till WGL. pag. 430. och ÖGL. Gloss. pag. 300. under ordet *HæraÞshöfÞingi* citerade ställen med Thingm. Balk. uti de öfriga landskapslagarna, isynnerhet med Upl. L. Thingm. B. II. 1. — Suderm. L. Thingm. B. III. — WML. Thingm. B. VII. — Åfven i Gothlands Lagen talas *icke om härad* och *häradshöfdinge*, utan om *hundari* och *domare.* Se XIX. 2. XXVIII. 6. XXX. 2. XXXI. pr. XXXII. 2. LXI. 4. — Schildener har icke heller insett den af oss anmärkta skillnad, ehuru vidlyftigt han talar om härad, hundari, häradshöfdingar, domare, m. m. Se Guta-Lagh, Greifswald 1818. pag. 162. 192. not. 157. pag. 233. not. 278.

tes synonymt med *bygd*, och opponeras emot *amörk* (skog) och *marklönd* (skogstrakt) 4). — Stundom tager Sturleson ordet härad i så vidsträckt mening, att det innefattar flera hundarer, t. ex. då han säger, att häradskonungen Svipdagr Blinde rådde öfver Tiundaland 5). För att få ytterligare bekräftadt hvad här blifvit sagdt om gamla betydelsen af ordet härad, kan man efterse de i noten anförda ställen 6).

Sedan vi således visat, att landskaperna voro fördelade uti hundarer eller härader; så skola vi nu omtala, på hvad sätt dessa voro indelade. Men för tydligheten skull vilja vi först anföra något om indelningen hos Anglo-

---

4) Se STURLESON, Ynglinga S. XXIX. XXX. XXXI. XXXV. XXXVII. XLVII. Jfr Hakon Adalstens S. XIV., hvarest skiljes emellan *markir* och *heröd*. Se ock Jomsvik. S. Cap. 39. (uti Fornm. S. XI. Bindi. p. 118.), hvarest *mark* opponeras emot *bygd*.

5) Yngl. S. XXXVIII.

6) Egils Saga, Havniæ 1809. pag. 131. 133. 275. 516.; Jomsvik. S. Cap. 14., pag. 43., hvarest ön Fyn kallas ett härad. Jfr Cap. 19. pag. 60. — Niala S. pag. 14. 49. 120. 156. 189. — Af dessa sist anförda ställen synes tydligen, att Island var indeladt uti fjerdingar, att hvarje fjerding innehöll flera härader, och att härad äfven kallades *godord*. Jfr ARNESEN, p. anf. st. pag. 315. 316.

saxerna, helst vi uti detta med de fordna Skandinaver nära beslägtade folks 7) gamla handlingar derom finna en omständlig underrättelse.

---

7) Folkens slägtskap bevisas bäst utaf språkens likhet. Men nu veta vi utaf Gunnlaugs Ormst. Saga, Cap. VII. pag 86., att före Norrmanniska eröfringen talades uti England samma språk, som i Danmark och Norrige. *Ein var Þá túnga í Einglandi (Þá Adalrádr Konungr Játgeiron red fyrir Einglandi), sem i Danmaurku ok Noregi, enn Þá skiptuz túngur i Einglandi er Vilhialmr Bastardr vann Eingland; geck Þadan af í Einglandi Valska, er hann var Þadan kyniadr.* — Detsamma finner man af Sturlesons berättelse angående det som, efter Harald Hårdrådes fall uti striden emot Engelska konungen Harald Godvinson, hände den förres stallare, Styrkar. Den sistnämnde undkom uti blotta lintyget, dock med hjelm på hufvudet och ett draget svärd i handen. Under flykten mötte honom en bonde uti en fodrad klädning. Då Styrkar frågade, om bonden ville sälja honom klädningen, svarade bonden: *dig icke, ty du lär vara en Nordmand, det hörer jag på ditt tungomål.* Då sade Styrkar: *om jag är Nordman, hvad vill du då?* Bonden svarade: *jag ville slå dig ihjäl, men nu är så illa, att jag ej har dugligt vapen dertill.* Styrkar sade: *om du, bonde, ej kan dräpa mig, så skall jag försöka att döda dig*, &c. — Detta samtal hade en Norsk man med en bonde uti Northumberland. Se STURLESON, Harald Hårdrådes Saga, Cap. XCVIII.